

ENGEL PÁL

(1938–2001)

Engel Pálnak éppen két évtized adatott arra, hogy a magyar középkor hivatásos kutatója legyen, képességeinek, felkészültségének és munkabírásának köszönhetően azonban e fájóan szűkre szabott pályafutás is monumentális életművet eredményezett. Jobb időkben születve talán zökkenőmentesen épülhetett volna fel szakmai karrierje, csakhogy az idő tájt, amikor pályája elején állt, a középkor kutatása éppen nem tartozott Magyarországon a támogatott területek közé, s a birtokos nemesség története – amelybe Engel még kamaszfejjel, Hóman Bálint műveit forgatva szerelmesedett bele – kiváltképp háttérbe volt szorítva. Diplomájának megszerzését követően könyvtárosként helyezkedett el tehát: előbb a budapesti *Egyetemi Könyvtárban* dolgozott, majd a *Magyar Posta Szakkönyvtárának* vezetője lett. Ifjúkori terveit azonban nem adta fel, s mint utóbb mesélte, ismeretei javát ezekben az években, amatőr kutatóként halmozta fel. Mályusz Elemér invitálására aztán bekapcsolódott a Zsigmond-kori oklevéltár munkálataiba, s az e korszak hatalmi viszonyait feltáró első könyve (*Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban [1387–1437]*., 1977.) is ebben az időben született. 1982-ben került a *Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetébe*, ahol jó barátja, Szűcs Jenő halála után a Középkori osztály vezetője, majd az intézet igazgatóhelyettese lett. Egy rövid időre elvállalta az *MTA Könyvtárának* igazgatását, majd visszatért a *Történettudományi Intézetbe*, amelynek haláláig egyik vezető munkatársa maradt.

Kevesen tettek Engelnél többet annak érdekében, hogy az addig elhanyagolt politikatörténet visszanyerje méltó helyét a magyar középkorkutatásban. Maradandó eredményeket ért el egyes konkrét események rekonstrukciója terén is, munkásságának valódi jelentőségét mindazonáltal azok a kutatások fémjelzik, amelyekkel a további vizsgálódások nélkülözhetetlen adatbázisait teremtette meg. Az 1301 és 1457 közötti időszak egyházi és világi méltóságviselőiről készített munkája (*Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II.*, 1996.) épp úgy alapmunkának számít ma már, mint a magyar középkor történetében kulcsszerephez jutó családok leszármazási rendjét tisztázó, CD-ROM változatban megjelent genealógiai táblázatai (*Magyar Középkori Adattár. I.*, 2001.). Munkásságát élete fő műve, a késő középkori Magyarország közvetlenül halála előtt elkészült digitális atlasza (*Magyarország a középkor végén*) koronázta meg, amely

világviszonylatban is egyedül álló vállalkozás. Ennek elkészítéséhez az átlagos középkorász képzettség már elégtelennek bizonyult, megtanult tehát török iratokat olvasni, hogy a 16. századi oszmán összeírások anyagát is hasznosíthassa az ország településszerkezetének rekonstruálásakor.

Engel az egyetemen bizantinológusnak készült, s bár érdeklődése utóbb a magyar középkor története felé fordult, mindvégig különös figyelmet szentelt a középkori Magyar Királyságot a Balkán népeihez és országaihoz fűző kapcsolatoknak. E témával kapcsolatos munkái meggyőzően tanúskodnak arról, hogy Engel – a forrásoknak a szakma szigorú szabályait követő elemzésén alapuló – történetírói felfogásában a legcsekélyebb szerephez sem jutott a „nemzeti múlt” megszépítésére törekvő elfogultság vagy részrehajlás.

A részletekben elmélyülő tudóst a magyar és a nemzetközi közvélemény elsősorban azon művei alapján ismerhette meg, amelyek a szakmainál jóval szélesebb olvasóközönség számára készültek. A magyar történelem 1440-ig terjedő korszakának európai horizontba illesztett összefoglalását adó könyve, a *Magyarok Európában* sorozat első kötete (*Beilleszkedés Európába.*, 1990.) több kiadást ért meg: a siker záloga a tényeket és összefüggéseket mesterien elegyítő munka közérthető és elegáns stílusa volt. Halála előtt néhány hónappal jelent meg Angliában az egész magyar középkor történetét a legújabb kutatási eredmények tükrében bemutató kötete (*The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526.*, 2001.), mely egyfajta kultúrmissziót is teljesít, hiszen hasonló munka valamely világnyelven legutóbb az 1940-es évek elején látott napvilágot.

A *Történelmi Szemle* egyike volt azoknak a szakmai fórumoknak, amelyeket Engel Pál rendszeresen megtisztelt írásaival. Olyan tanulmányai jelentek meg folyóiratunk hasábjain, mint *A honor* (1981), amely alapvetően átformálta mindazt, amit a magyar Anjouk kormányzati rendszeréről addig tudni véltünk, a konkrét eredményei mellett módszertani szempontból is kiemelkedő jelentőségű *A Drávántúl középkori topográfiája* (1997) vagy éppen a középkori magyar birtokjog számos jelenségét új megvilágításba helyező *Nagy Lajos ismeretlen adományreformja* (1997).

Engel Pál munkássága, ez már ma is bizton állítható, nehezen túlbecsülhető mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a magyar középkorkutatás – kiváltképp az általa intenzíven művelt politika- és társadalomtörténeti területeken – az 1980-as évektől kezdve fokozatosan új erőre kapott. Abban, hogy ez így történt, a szűkebb értelemben vett történetírói tevékenysége mellett jelentős szerephez jutott az az önzetlen támogatás és segítség is, amit Engel fiatalabb kollégáinak vagy éppen a tehetséges pályakezdőknek mindenkor megadott. Tudományága fejlesztésében elért eredményei elismeréseként a *Magyar Tudományos Akadémia* előbb levelező (1995), majd rendes tagjai (2001) közé választotta. Engel halálával a mai magyar történetírás egyik legkitűnőbb alakja távozott el.